

В І Д Г У К

офіційного опонента кандидата філософських наук, доцента кафедри Ковтуна Юрія Васильовича на дисертацію Рахмайлова Євгена Васильовича «Рефлексія передумов ідеології фашизму в соціальній філософії Німеччини (друга половина XIX – перша половина XX ст.)»

на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Тема дисертаційного дослідження Рахмайлова Євгена Васильовича позначена значним ступенем актуальності як в загальнолюдському контексті, так і в площині розвитку сучасного українського суспільства. І хоча в сучасному світі, як слушно зауважує автор, нині немає держав, які офіційно маніфестують та дотримуються засад ідеології фашизму, (оскільки в очах світової громадськості вони негайно б зазнали б репутаційно-іміджевих втрат), не перестають функціонувати й політичні партії та рухи, для яких ідеологія й соціальна філософія фашизму є засадничими. (с. 3).

Більше того, як ідеологія, яка ґрунтується на продукуванні віри у філософськи орієнтовану міфологію винятковості, фашизм є серйозною соціально-філософською проблемою, що загрожує новими соціальними вибухами. Саме претензії міфології німецького нацизму і фашизму в цілому на вироблення особливої світоглядної парадигми, на формування нової цивілізаційної ідентичності, антропології та метафізики в сучасних умовах робить їх аналіз актуальним завданням для соціально-філософської рефлексії.

Хоча проблематика дослідження ідеології фашизму була достатньо розробленою у вітчизняній і зарубіжній соціально-філософській традиції (про що свідчать роботи Р. Артамошина, М. Булатова, В. Віппермана, С. Вишинського, О. Волкова, М. Габріеля, А. Галкіна, Р. Гріффіна, В. Демічева, К. Лінца, Н. Мотрошилової, Д. Моссе, Е. Нольте, А. Розлуцької, Ю. Романенка, А. Умланда), проблема фашистської соціальної онтології, яка тісно пов'язана із метафізикою та етикою й досі залишається на периферії досліджень. Соціально-філософська рефлексія вимагає сьогодні глибшого вивчення фашизму у контексті виокремлення з тематики німецької філософії М. Гайдеггера, В. Зомбарта, А. Розенберга, К. Шмітта, Е. Юнгера, К. -Г. Юнга витоків ідеології та міфології фашизму, які визначали його алгоритми руйнівної дії.

У дисертації Є. Рахмайлов дотримується логічно обґрунтованої структури у побудові своєї роботи, що відповідає нормативним вимогам і дозволяє реалізувати поставлені мету та завдання. Вступ містить обґрунтування актуальності дослідження, аналіз ступеня розробленості теми та висхідних методологічних принципів та методів дослідження, чітке формулювання об'єкта і предмета, обґрунтування наукової новизни та теоретичного й практичного значення отриманих результатів.

Спираючись на творчу спадщину М. Гайдеггера, В. Зомбарта, А. Розенберга, К. Шмітта, Е. Юнгера, К.-Г. Юнга, а також на значний доробок вітчизняних і зарубіжних дослідників їх творчості, дисертант поставив та успішно вирішив низку дослідницьких завдань, зокрема, розкрив особливості конституювання соціальної онтології німецького фашизму у контексті екзистенційної етики закинутості у світ, визначив вихідні положення рефлексії передумов німецького фашизму, уточнив концептуальні засади філософії тотальної мобілізації в ідеології німецького фашизму, розкрив особливості онтології "ґрунту і крові", проаналізував зміст соціальної неоетнології німецького фашизму.

Достатньо цікавими в евристичному контексті, на нашу думку, є ідеї автора висловлені у першому розділі дослідження «Теоретико-методологічні засади дослідження фашизму як предмету соціально-філософської рефлексії». Так, у ньому проаналізовано докласичні, класичні та посткласичні підходи до визначення ідеології та її основних функцій, визначено зумовленість ідеології фашизму певними соціокультурними, політичними, економічними та суб'єктивними чинниками. Зasadничим для дисертаційного дослідження Є. Рахмайлов слушно називає визначення фашизму як ідеології, яка дозволяє бачити соціальний світ крізь призму утопії при збереженні центральної матриці аксіом та диференційних регіональних відмінностей. У контексті цього дисертант визначає й структурні характеристики фашистської ідеології, в якій виділяє «палінгенетичну» (революційну) модернізаційну програму, популістський проект, спрямований на мобілізацію енергії автентичних представників національної спільноти із докорінною перебудовою духовно-ціннісних засад суспільства у вигляді всеосяжної ідеологізації, організаційної моделі розуміння

нації, яка конфронтує із ліберальним раціоналізмом та монархізмом на користь вождизму.

У другому розділі «Вектори соціально-філософського теоретизування в Німеччині як передумова фашистської ідеології» розглянуто не тільки ключові положення екзистенційної етики закинутості в світ в аспекті конституювання соціальної онтології, визначено тематику історії та історичності як темпоральних модусів соціальної онтології, а й розкрито сучасні концепції критичного аналізу техніцизму у рефлексії проблематики тотальної мобілізації соціуму у соціальній філософії Німеччини. Значна увага у розділі зосереджена й на аналізі соціальної онтології в феноменологічно-герменевтичному проекті Е. Гуссерля, в якому продукується як онтологія свідомості із визнанням домінування соціального світу нації над усіма іншими та колективний досвід, що репрезентує соціального «іншого», у взаємодії із яким забезпечується повнота індивідуального буття.

Слушними видаються й висновки Є. Рахмайлова, що однією з засадничих ознак фашистської ідеології є технократизм у ставленні до людини і суспільства, що постають у фашистському світорозумінні як гвинтики тоталогічної системи. Техніка як простір примусово-інкорпорованої раціональності в такому розумінні постає не просто засобом придушення і пригнічення, а й інструментом тотальної мобілізації, гранично-концентрованим використанням сил та ресурсів соціальності. Показано це на прикладі запропонованого Е. Юнгером проекту соціальної неоантропології, що отримав назву теорії «тотальної мобілізації» і який був спрямований на вирішення суперечностей між існуючими устоями епохи модерну і необхідністю побудови нового соціального життєустрою – тотального.

І нарешті у третьому розділі дослідження основна увага дисертанта зосереджена на аналізі праць М. Гайдеггера, Л. Гумпловича, Г. Гюнтера, Ч. Дарвіна, Ф. Ніцше, М. Штірнера, В. Шубарта, які стали засадничими для формування образу «нової людини» у фашистській ідеології. За свою точку відліку фашистська неоантропологія має нігілізм як явище знецінення «надчуттєвого» (Божественного) в його панівному статусі, яке стає хитким і нікчемним, оскільки суще втрачає свою цінність і сенс. Безсумнівну цінність

мають і висновки автора про засадничий характер у німецькому фашизмі расової міфології, яка проявлялася через ідеї ворожості синкретизму та космополітизму ідеї расової ідентичності, конструювання образу ворога, обґрунтування ідеї існування ворожого, деструктивного світу щодо расово-чистої спільноти («здорової цивілізації»). В цілому неоантропологія постулює нордичний міф, у якому психічні та антропологічні особливості нордичної раси протиставляються представникам всіх інших расових груп. У контексті цього фашизм стає концентрованим вираженням модерну, який ґрунтується вже не на засадах християнської аксіології та етики, а на засадах сцієнтистського неоязичництва. Його особливістю є переконаність носія раціональності традиційного суспільства в тому, що він, насправді, виражає надраціональність перелаштованого на новий лад світоустрою надлюдини.

Заслуговують на особливу увагу і висновки Є. Рахмайлова про те, що у розумінні державності та етатизму соціально-філософські рефлексії в Німеччині мають номотетичну спрямованість, яка поєднується із індивідуалізованим баченням культурного світу німецтва як державного утворення, що розвивалася під впливом пануючої ідеології, економіко-політичної системи, національно-етнічних традицій, історичної ситуації, духовних устремлінь та інших факторів. Ця знайшло відображення в актуалізації в національній свідомості німців у їх ставленні до держави ідеї визнання особливої соціально-історичної місії Німеччини в контексті панєвропейських амбіцій та відповідної форми культурного лідерства, превалювання земляцтва над загальнонаціональним почуттями.

На підставі тексту дисертації можна було б назвати й низку інших позитивних моментів дослідження Є. Рахмайлова. Тема представленої дисертації є безумовно складною, а сама робота має не тільки пошуковий, а й дискусійний характер. З огляду на це слід висловити до тексту дисертації й деякі зауваження і побажання.

По-перше, поза належною увагою автора дисертації залишилася демаркація понять «фашизм» і «нацизм». З одного боку, у тексті дисертації (с. 18) автор пише, що «з соціально-філософської точки зору, яка визначає не просто онтологічний але і епістемологічний плюралізм, «фашизму взагалі» не

існує як не існує і «тоталітаризму взагалі». Після цього робиться висновок про існування «різних «фашизмів»... як конкуруючих... соціальних ідеологій». Однак, з другого боку, у тексті роботи дисертант так і не здійснює чіткого розмежування між цими «різними фашизмами», насамперед італійським фашизмом і нацизмом. Більше того у самому тексті роботи дисертант розглядає фашизм саме як загальне поняття для позначення певного типу соціальної ідеології, яка склалася на основі ідей німецьких мислителів Ф. Ніцше, М. Хайдеггера, О. Шпенглера, Е. Юнгера, К. Шмітта.

По-друге, потребує уточнення й висновок автора про вплив ідей Т. Мальтуса, Г. Спенсера, Ж. де Гобіно, Ф. Гальтона (с. 117-118) на становлення німецького фашизму. Зокрема дисертант на с. 118 пише, що «Аналіз творів зазначених авторів в аспекті вивчення ними європейського фашизму показує не тільки великий потенціал у засобах і методах досягнення цього явища, але й різночитання в розумінні його як такого і навіть його заперечення» (с. 118).

По-третє, у тексті дисертації зустрічаються деякі логічні та стилістичні огріхи й недоречності. Так, у тексті дисертації потребують уточнення деякі спірні і незрозумілі формулювання: «міна уповільненої дії» (с. 3), «брати-супротивники Шопенгауер і Гегель» (с. 26), «єретичне припущення К. Юнга» (с. 38), «озирлива втома» (с. 68), «лінний порядок» (с. 79), «асонувати» (с. 104) та ін. Подекуди в дисертації наявні й русизми, наприклад «печать відповідальності» (с. 79), «рабочий» (с. 88) та ін.

Незважаючи на це, висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження, значущість одержаних результатів і висновків та мають на меті лише прояснити окремі моменти, які розширюють розуміння запропонованої автором філософської концептуалізації передумов ідеології фашизму в соціальній філософії Німеччини другої половини XIX – першої половини XX ст. Загалом дисертаційна робота Є. Рахмайлова позначена узгодженістю концепції та висновків, містить нові та перспективні наукові ідеї. Вона виконана на належному науковому, методологічному рівні. Винесені на захист положення є значним внеском у дослідження соціально-філософських засад

рефлексії ідеології фашизму як світоглядного формоутворення у соціальній філософії Німеччини.

Зміст автореферату та сім наукових публікацій уповні відображають основний зміст дисертації. Положення та отримані результати дисертаційного дослідження отримали належну апробацію на міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-теоретичних конференціях.

Результати дослідження можуть бути використані у подальших дослідженнях з соціальної філософії, у процесі підготовки наукових праць з соціальної філософії, політичної філософії, етнології, філософії культури, а також в ході науково-теоретичної розробки стратегій етнокультурної політики, діяльності державних інституцій та громадських організацій.

На підставі вищесказаного, можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження Рахмайлова Євгена Васильовича «Рефлексія передумов ідеології фашизму в соціальній філософії Німеччини (друга половина XIX – перша половина XX ст.)» виконане на належному теоретичному і методологічному рівнях, відповідає пунктам 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент:

кандидат філософських наук,
доцент кафедри суспільних наук
Житомирського національного
агроєкологічного університету

Ю. В. Ковтун